

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ, РЕЛІГІЙ ТА ОХОРОНИ
ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

ОДЕСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

ГЛИНЯНА ІГРАШКА ОДЕЩИНИ

Одеса – 2019

Вступ

Іграшка — річ, яка, використовується дітьми для гри. Іграшки зазвичай пов'язуються із дітьми та домашніми улюбленцями, однак іграшки звичні і для дорослих людей чи диких тварин. Іграшка - пам'ять етносу, нації, народу, людства про своє історичне та доісторичне минуле. Народна іграшка несе в собі художню культуру народної творчості, розвиває самобутні риси естетики свого народу. В народі її ще називають цяцька, лялька, цяцянка, виграшка, забавка. Без неї гра неможлива. Як найсуттєвіший компонент гри, вона відіграє важливу освітню, розвивальну, виховну, навіть організаційну ролі.

Іграшки та ігри є важливою складовою процесу пізнання світу та зростання. Малі діти використовують іграшки та граються, щоб розвиватися, рости, пізнавати причини та наслідки, досліджувати взаємовідносини і розвивати навички, що знадобляться їм у підлітковому віці. Підлітки використовують іграшки та граються щоб сформувати та зміцнити соціальні зв'язки, навчатися, запам'ятовувати та підсилювати уроки з дитинства, тренуватися, досліджувати відносини, практикувати навички і прикрашати місця свого проживання.

Іграшки походять з доісторичних часів; ляльки, що зображують немовлят, тварин, та солдатів, разом із копіями знарядь праці, часто знаходять в місцях археологічних розкопок.

Іграшки відомі людству з глибокої давнини, вони були знайдені археологами під час розкопок залишків стародавніх цивілізацій. Іграшки, знайдені при розкопках Індської цивілізації (3000-1500 до н. е.) включають маленькі вози, свистки у вигляді птахів та іграшкових мавпочок, які можуть сповзати по мотузці.

Найбільш масовою народною іграшкою, яка виготовлялася в умовах промислів, є іграшка з глини. Освоєння глини як матеріалу для створення необхідних ужиткових речей та будівельних матеріалів стало важливим етапом культурного розвитку людства. На цьому етапі з'явилися перші не утилітарні пластичні витвори з глини, які стали прообразом майбутньої іграшки.

Найдавніші іграшки зроблені з доступних природних матеріалів, каменів, палиць та глини. Багато століть поширені іграшки з тканини, дерева, порцеляни. Сьогодні іграшки виготовляються з пластмаси, з'явилися іграшки

з батарейками. Але і в наш час найулюбленішою дитячою іграшкою залишається іграшка зроблена руками, з природних матеріалів, така іграшка з'єднує нас з нашими далекими пращурами і дає нам духовну силу роду. Один з давніших матеріалів для виготовлення ужиткових речей, в тому числі і іграшок є глина. Глина доступна і дешева, тому її завжди використовували усі верстви населення. Полюбляли глиняну іграшку у селі. Таку легко та швидко зліпити, узявши шматок глини під ногами. Іграшки створювали з мінімальними затратами матеріалу, фізичних зусиль, техніками. Варіативні відміни, які стосуються конкретних творів пов'язані головним чином з умінням, досвідом майстра, його прагненням відтворити власні художні смаки, залишаючись, однак, у межах локальних традицій осередку. Варіативні відміни, які стосуються конкретних творів пов'язані головним чином з умінням, досвідом майстра, його прагненням відтворити власні художні смаки, залишаючись, однак, у межах локальних традицій осередку.

Глиняна іграшка не має шкідливих речовин. Народна іграшка має не лише екологічну, а й духовну чистоту. Ще наприкінці 1980-х, науковці доказали, що глина має надзвичайно важливу особливість: здатність зберігати і передавати енергію. Зроблена з любов'ю, глиняна іграшка розвиває кмітливість, фантазію, духовний світ дитини, дає перші професійні навички, пробуджує відчуття рідного коріння. З давніх-давен діти робили собі іграшки самі - народ виховував майбутніх майстрів. Глиняна іграшка знайомить з навколишнім середовищем, сприяє вихованню у дітей почуття гумору, виховує дитину веселою і життєрадісною, формує інтерес до традицій рідного народу, дитина через народну іграшку пізнає історію життя народу, формуються естетичні почуття та смаки, дитина прилучається до культури рідного народу. Тому глиняна іграшка як в давні часи, так і в сьогоденні дуже поширена по всьому світу.

Впродовж всього дитинства гра і народна іграшка займає найголовніше місце у житті дитини. В грі діти відтворюють працю дорослих, елементи трудових дій. В своїй ігровій діяльності діти відображають те, що спостерігають у родинному колі. У дітей змалку виховується любов до праці, діти засвоюють знання про навколишню дійсність. Велике розмаїття дитячих ігор притаманне календарним та обрядовим святам.

Справжня народна іграшка, як правило, містить обмаль зовнішніх атрибутів етнічної належності. Така належність становить саму її образу і змістовну сутність. Тому традиційна народна іграшка здебільшого позначена простотою форми, позбавлена кричущо-яскравих кольорів, складної та

вибагливої орнаменталії. Близькість цієї іграшки до витоків етнонаціональних культурних традицій пов'язує її з факторами ставлення до матеріалу, пластичною інтуїцією, колористичними рефлексіями. Саме така іграшка, насичена буттєвою та історичною інформацією, комунікативно близька дитині. У ній - цілий світ образів, архетипів, метафізичних і символічних основ бачення, сприйняття й переживання життя; у ній містяться нюанси психоментального характеру етносу, а також відображено специфіку певних трансетнічних явищ. Гра з такою іграшкою, візуальне й сенсорно-контактне знайомство з нею є одним із засобів формування в дитини критеріїв причетності до своїх родових, етнонаціональних ціннісних основ. Засвоєння такої іграшки разом з мовою і творами фольклору (колисковими, казками, колядками, співаночками, приказками, загадками тощо) формує перші уявлення про навколишній світ, перші життєві враження та почуття, закладає в дитині той духовний резерв, який знадобиться їй у дорослому житті, коли постане питання вибору шляху та напрямку руху.

Українська глиняна іграшка

Багаті поклади глини, високі технологічні й художні якості — пластичність під час ліплення і міцність після випалу, широка гама кольорів, різноманітна фактура, а також її безпечність для здоров'я дитини сприяли розповсюдженню в Україні глиняної іграшки.

Народна іграшка є ниточкою в руках дитини, яка з'єднує її з історією Батьківщини.

Народна іграшка є особливим видом художньої творчості. Найдавніші її зразки в Україні – глиняні статуетки людей, тварин, птахів, знайдені археологами, сягають часів трипільської культури. Вони мали обрядове, ігрове та культове призначення, здавна використовували «хихички», «клевчики», «клепавки», які виконували відповідні функції. За біблійними сюжетами першим лялькарем був Бог. За своєю подобою він зліпив з глини «ляльку» – чоловіка і вдихнув у неї душу. З тих прадавніх часів люди самі намагаються створити щось подібне.

Українська народна іграшка здавна привертає увагу дослідників чарівним світом її образів, сповнених поезії та казковості, що упродовж століть панували в уяві дітей, пробуджуючи фантазію і спонукаючи до творчості.

Найдавніша лялька, знайдена на території України, походить з Ольвії. Це невелика скульптурка (6,3 см) зі сіро-жовтої глини. Руки й ноги цієї ляльки прикріплені до тулуба таким чином, що можуть рухатися. Такі ляльки з рухомими кінцівками досить рідко зустрічаються під час розкопок міст і поселень Північного Причорномор'я. Учені вважають, що вони належать до коринфського виробництва V ст. до н. е. У IV-III тис. до н. е. трипільці виготовляли керамічні жіночі статуетки, різноманітні фігурки тварин (овець, коней, биків та ін) та їх дитинчат, які символізували плодючість.

У дохристиянський період іграшки переважно зображали священних тварин, птахів, фантастичних істот, що свідчить про їх зв'язок з язичницьким культом, народною міфологією. Після прийняття християнства іграшки здебільшого використовували з ігровою та декоративною метою. Однак деякі з них зберегли ритуальний характер і дотепер (ялинкові прикраси до Нового року, святкові кульки тощо).

Від українських іграшок періоду XIV-XVIII ст. майже нічого не збереглося. Однак етнографи стверджують, що виготовлення забавок не припинялося ні в XIV, ні в XVI століттях. У другій половині XVIII ст. внаслідок розвитку в Україні ярмаркової торгівлі розпочалося масове виробництво забавок на продаж. Жодний ярмарок не обходився без глиняних коників, баранчиків, півників, маленького посуду, ляльок - "пань", розписаних орнаментом, прикрашених кольоровою глиною і покритих прозорою поливою.

Формування художніх особливостей української іграшки XIV — першої половини XX ст. тривало у руслі традицій національного і європейського декоративного мистецтва. Іграшки XIV — XVIII ст., що походять з теренів України, переважно глиняні, представлені фрагментами, які, однак, дозволяють визначити тип та реконструювати їхні первісні форми.

Розквіт кустарного іграшкового промислу припадає на середину XIX ст.

В українській глиняній іграшці багато типових архаїчних ознак й не менше рис, спостережних у сучасному їм періоді.

Українська іграшка вирізняється тематичною неоднорідністю та глибоким змістовним наповненням. Вона представлена розмаїттям технічних і художніх способів опрацювання, багатством формальних, композиційних орнаментальних, колористичних вирішень.

Технологія виготовлення глиняної іграшки

Технологія виготовлення іграшок, підготовка глини майже всюди були однаковими, хоча й мали місцеві особливості. Червону, сіру або білу глину змішували з дрібним просіяним піском і розводили з водою, перетворюючи у в'язке тісто. З нього й ліпили іграшки. Спочатку їх висушували, а через кілька днів обпалювали. В залежності від якості і складу місцевих глини й піску, поверхня іграшок набувала певного кольору і фактури, які відігравали велике значення в їх декоративних властивостях.

Виготовлення глиняної іграшки було переважно справою жінок та підлітків, які навчалися гончарного ремесла. Принагідно у хвилях вільних від виточування ужиткового посуду іграшки виробляли також досвідчені майстри-гончарі, що було для них зміною роду діяльності й водночас можливістю повніше виявити мистецький дар. Ліплення з глини приваблювало також і молодших дітей. Бавлячись, вони охоче виробляли з неї фігурки тварин, ляльки, дрібний посуд.

Іграшки виробляли технікою ліплення, виточування на гончарному крузі, відминання у формі та відтискування штампом.

Ліплення полягало у формуванні об'єму іграшки прийомами розминання, розкачування, витягування грудки глини в пальцях. Привиліплюванні порожнистих фігурок тварин її розкачували у вигляді плоского кружечка подібного на "млинець", "коржик". Краї кружечка загинали й заліплювали на великому, вказівному пальці або дерев'яній паличці так, щоб утворилась порожниста основа овальної форми у фігурках птахів та циліндричної — у фігурках чотириногих тварин. В іграшках більшого розміру її складали з двох половинок. Після цього, поступово нашаровуючи глину, формували зовнішню поверхню тулуба та доліплювали інші частини фігурок — голову, ноги, хвіст. Місця з'єднань загладжували пальцями і вологою ганчіркою.

Як і фігурки тварин, більшість ляльок були свищиками. Отвір для свистіння найчастіше формували у хвості птахи, що знаходилась під пахвою ляльки.

Після формування іграшки висушували у теплом місці або випалювали у горні. Перед випалом їх також трохи підсушували, щоб запобігти розтріскуванню. Переважно іграшки випалювали разом з посудом, закладаючи їх у проміжки. Це створювало збалансований температурний режим сприятливий для якісного випалу й водночас дозволяло раціональніше використати піч. Залежно від способу проведення випалу, складу й природніх якостей

глиняної маси поверхня іграшок набувала білого, охристого, червоного, коричневого або темно-сірого забарвлення та своєрідної матової, шорсткої фактури, які декоративно збагачували пластику.

Отже у виготовленні глиняних іграшок застосовані техніки ліплення, виточування на гончарному колі, відминання у формі, відтискування штампом. Однак, перевагу становлять зразки виліплені руками.

Форми глиняних іграшок

Народна іграшка свої форми, сюжети і теми черпає з природи. І не тільки тому, що виконана з природних матеріалів (дерева, соломи, глини), які є екологічно чистими, але й тому, що відповідає формам тварин, птахів, які є джерелом для вивчення і наслідування. Формування українського етносу відбувалося в тісному зв'язку людини з природою і народна іграшка стала посередником між ними.

Форми багатьох сучасних іграшок залишилися майже незмінними з давніх часів. Змінилися функції - з культових на ігрові. Нині ж ігрові функції поступаються місцем художньо-естетичним та функціям раритетної колекційної речі. Нажаль в сучасній іграшці, в технічних засобах, нових предметах, техніці, не міститься національних ознак, вони мають загальноцивілізаційні риси. Як пише О. Найден: «Користування такими речами та його перетворення на певний культ рано чи пізно має призвести до послаблення в людині етнонаціональних та індивідуальних начал і посилення в ній уніфікаційних тенденцій».

Як і в давніші часи і зараз основними мотивами у глиняній іграшці залишаються здебільшого **антропоморфні** – образи-ляльки, вершники, на конях, «куми», «сусідки», «баришні», «наречені» та **тваринні** – коники, собачки, козлики, свинки, бички, цапки, баранці, корівки, зайчики, рибки, білки, індики, олені, тури, леви, ведмеді, **птахи** – каченя, півники, чайки, зозульки, індики, також **фантастичні звірі** – звірі-музиканти, чорти та ін..

Справжня, традиційна іграшка подає образи звірів, птахів і людей статичними.

Глиняні фігурки тварин відзначаються чисельністю й типологічною різноманітністю у порівнянні з іншими типами української народної іграшки. Вони становлять давній за походженням пласт фігуративних зображень,

відомих на теренах України з епохи енеоліту. На думку вчених в уявленнях давніх землеробів ці тварини та їхні зображення утілювали ідею плодючості.

Супроти статичних фронтальних ляльок, фігурки тварин профільні. Таке положення краще виявляє їхній загальний обрис, а також дозволяє передати характерний рух.

У сюжетах, пластичному трактуванні анімалістичних іграшок існує багато спільного, проте різними є пропорції, розміри фігурок, прийоми декорування їхньої поверхні, що дозволяють визначити локальний осередок, з якого вони походять.

Якщо ляльки привертали увагу дівчат, то фігурки **коників** були улюбленими іграшками хлопчиків. Образ коня відноситься до одного із поширених у народній творчості й зокрема, в іграшці слов'янських народів. На думку вчених він пов'язаний з давніми язичницькими віруваннями. У пантеоні слов'янських богів, які одухотворювали сили природи, кінь символізував одного з наймогутніших богів - Хорса, Бога Сонця.

Серед фігурок, які зображують інші види тварин в українській народній іграшці є олені, баранці, цапки, бички, корівки, свинки, собачки, ведмедики. Це свідчить про далеко не прямолінійне відображення в іграшці тих домашніх і диких тварин, що жили в хаті, дворі та лісі, оточували людину в щоденному житті й побуті. У тому виборі, очевидно, значну роль відігравали давні традиції, пов'язані у минулому з культом тварин.

Із-зовні фігурки оленя, баранця, цапка, бичка подібні до фігурок коників. Лише зображення голови з гіллястими рогами в оленя, закрученими кільцями — у баранчика, пружно загнутими назад — у цапка, влучно конкретизують образ.

Анімалістичну тему в українській іграшці доповнюють фігури **птахів**. Часто фігури зображували голубів, ластівок. Їхні форми утворені плавними взаємо переходами об'ємів, що передають овальний тулуб, видовжену шийку, невелику піднесену до гори чи опущену до низу голівку з гострим дзьобом. М'якому плавному силуету фігурок відповідає гладко вкрита воском поверхня. Рідше вона розмальована тонкими, горизонтально-розташованими вздовж тулуба, смужками червоного і синього кольорів, які імітують пір'я. у пташок спинка вкрита плямами, шийка обведена двома пасками, а живіт і хвостик суцільно помальовані темно-коричневою фарбою, що також у стилізовані формі передає особливості і забарвлення пір'я і водночас декоративно її збагачує.

Умовні, а не натуралістичні образи птаха, тварини, людини вчать дитину розумінню метафоричної мови традиційного мистецтва. До того ж шляхом спілкування з подібними іграшками дитина навчається бачити або уявляти образ живого натурального через умовне, в узагальненому знаходити риси конкретного, що розвиває її спостережливість і кмітливість. Зрештою, дитина змалечку привчається до традиційних місцевих формообразних уподобань.

Серед іграшок з глини в Україні найбільш поширеними, масовими є **свищики** (свистунці, свистала, свистілки), серед яких найчастіше зустрічаємо свищиків-птахів. Вони мають найпростішу архаїчну форму, для якої характерні відсутність зайвої деталізації, підкреслення об'ємності та схематичності тулубів й узагальнено типізоване вирішення голів. Птахи-свищики архаїчного типу вироблялися практично в усіх гончарських промислах України. Та не така вже проста це річ – свищик. Відношення до свищика, як до дитячої забави виникло порівняно недавно. В давнину глиняна іграшка була магічним інструментом, який захищає від нечистої сили. Кожен свищик несе у собі певну символіку, а отже і магічний вплив і захист через форму, орнамент, колір, звук та їхнє поєднання. Колись на ярмарках, базарах, під час святкових гулянь продавалися тисячі дрібних декоративно розписаних (орнаментованих) свищиків. Ритуальне свистіння під час свята на честь сонячного божества мало на меті пробудження сонця від сну, посилення тепла, яке земля дістає від нього. Протилежна роль свистіння полягає у тому, щоб відігнати від дитини злих духів.

Найчастіше серед свищиків зустрічаються птахи, які мають найпростішу архаїчну форму, позначену узагальнено-лаконічними рисами, відсутністю зайвих деталей. Однак і за умови збереження названих ознак птахи-свищики, зроблені в різних керамічних центрах та різними майстрами, виявляють своєрідність і неповторність.

Наприклад, дуже популярні свищики у вигляді «півня». І це не просто так. Адже «півень» - один з найдавніших сакральних образів, який прийшов до нас зі сходу, тобто таким, що відповідає релігійному вченню про потойбічне життя людини. В українському фольклорі він асоціюється із сонцем, а відтак – із весною, теплом, раннім, світанковим пробудженням господаря.

Свищиками є також скульптурки різних тварин: баранців, бичків, цапків, коників, оленів, чортів, свинок, собачок, а також; вершників на коні, "баринь", "кумів", "панночок", колисок-човнів з матір'ю та немовлям.

Функція цих іграшок, крім ігрової, є ще й пізнавально-виховною. Іграшки-свищики, як і взагалі іграшки з глини, виготовлялися скрізь, де були гончарі.

Іграшки, які вироблялися в ареалах Полісся й степової Південної України, зазвичай відрізняються одна від одної як щодо тематичних і сюжетних уподобань, так і щодо переважного вибору матеріалу та його пластичних можливостей. Існують також місцеві декоративні й колористичні уподобання, схильності до певних орнаментальних форм і мотивів.

Глиняна Іграшка на Одещині

Іграшки кожного осередку це самобутній світ художніх образів зі своїм особливим розумінням законів краси. Видовий склад іграшки кожного етнографічного району відзначається неоднорідністю, що спричинено головно доступністю матеріалу, спадкоємним досвідом його обробки та глибиною художніх традицій, сформованих у певному середовищі. За зовнішньою подібністю у трактуванні одного і того ж образу, сюжету чи типу народної іграшки приховані чисельні відтінки, позначені нашаруваннями різних епох та періодів. У кожному регіоні та осередку іграшки традиційні й водночас своєрідні.

Виготовлення глиняної іграшки Півдня України мало свою специфіку. В першу чергу, це характеризувалось тим, що, крім українського населення,

значну частину жителів складали представники інших національностей: німці, болгари, чехи, серби, татари.

Основними видами глиняної іграшки Одещини як і для всієї України є «півники», «курочки», «дудочки», «свинки», «коники», «зайчики», «хлопчики», «панки». Глиняна іграшка Одещини невелика за розміром, близько 10-15 см, вона легко вміщуються на долоні руки.

Початком історії сучасної глиняної іграшки на Одещині можна вважати період, коли до Одеси в 1939 році з Опішні Полтавської області приїжджає Ольга Галактіонівна **Шиян** (1914-2000) – відома українська майстриня народної керамічної іграшки та скульптури, заслужена художниця України. В цьому ж році в Одесі почали відновлювати керамічний промисел. Цим опікувалася Спілка художників. Започаткував цю справу Михайло Жук — художник, педагог, поет, друг М. Коцюбинського, П. Тичини. Він як професор вів керамічне відділення у художньому інституті (нині — художнє училище ім. М.Б. Грекова). Іншим ентузіастом був практик-кераміст Володимир Бондаренко, він і кликав до Одеси майстрів з Опішні та з Пиріжної, що на Кодимщині. Так 26-літня Ольга Шиян потрапила до Одеси. Тут, на Пересипу, отримала місце в гуртожитку, мала коротке подружнє життя, що подарувало їй двох синів — Петра та Георгія. І мала роботу, пов'язану з улюбленим гончарством.

(Шиян Ольга Галактіонівна)

(Іграшки Шиян О.Г.)

Під час війни керамічна артіль працювала, румунські окупанти не приватизували її, а, так би мовити, обійшли, не руйнуючи цей осередок народного промислу. У той же час, під час війни, в Опішні всі майстри були скалічені або розстріляні нацистами.

Чверть століття Ольга Шиян цілеспрямовано працювала в керамічних майстернях Одеського художнього фонду. Власне, це ті ж самі майстерні, та ж сама артіль на 7-й Пересипській. Непомітна, самотня, вона так само продовжувала ліпити, але вже не для синів, а для онуків.

До неї приходило нове покоління уважних і завзятих людей, вони звернули увагу на майстриню, на її національну виразність і гордість.

З'явилися персональні виставки, грамоти. У часи Незалежності Ользі Шиян було присвоєне звання «Народний художник України». Вірні учні і друзі змогли організувати замовлення від музеїв Запоріжжя, Львова, Києва, Одеси, а також у закордонні колекції — Парижа, Нью-Йорка, Торонто. Було надруковано каталог, проспект.

В Одеському художньому музеї, в залі декоративно - прикладного мистецтва представлена дрібна пластика Ольги Шиян.

(З колекції Одеського художнього музею).

(Шиян О.Г. та її учні. Гаркавченко А.І.)

(Шиян О.Г. Свищики. Музей ООЦУК)

Одним з учнів Ольги Шиян був **Олександр Іванович Гаркавченко**. Він і досить є активним популяризатором глиняної іграшки на Одещині. Олександр Іванович народився у селі Крижанівка Комінтернівського району у 1952 р. З раннього дитинства був творчою особистістю: ліпив з пластиліну, конструював, малював. Закінчив художньо-графічний факультет ПДПУ ім. К.Д. Ушинського у 1976 році. Працював художником-декоратором у театрі Опери та балету. Та так сталося, що поїхав навчатися гончарству та ліпленню з глини до народних майстрів в Опішню. Народні художники України: Іван Гончар, Трохим Дем'яненко, Олександра Білик-Пошивайло – справили незабутнє враження своєю майстерністю і творчістю у виробках з опішнянської глини.

Пізніше, доля звела Олександра Івановича із заслуженим майстром народної творчості Ростиславом Михайловичем Палецьким та його братом Юрієм Михайловичем, у яких він протягом року навчався декоративно-станковому розпису, характерному для північного Причорномор'я.

Олександр Іванович проводить багато майстер-класів з ліплення з глини дитячої іграшки, де навчає дітей та всіх бажаючих. Також він має учнів які стали вже відомими майстрами з ліплення іграшок. Створена Олександром Гаркавченко, студія «Батьки та діти» практикує ліплення з глини, вивчення традицій і символів в дусі національної культури. В студії визріли народні

майстри дрібної керамічної пластики із глини, такі як: Запаріна О.В., Островерхова Е.О., Острова О.В., Пташенчук С.О.. Учні Гаркавченко тим часом вже мають і своїх учнів, які також продовжують ліпити одеську глиняну іграшку.

У 2013 році Олександр Гаркавченко став лауреатом премії ім. Р.Палецького в номінації «Народна кераміка».

(Олександр Іванович Гаркавченко з учнями)

Відомим майстром по ліпленню одеської глиняної іграшки є учень О. І. Гаркавченка **Пташенчук Сергій Олександрович**. Він народився у 1982 році в м. Одеса. У 2007 році закінчив художньо-графічний факультет ЮДПУ ім. К.Д. Ушинського. З 2006 року працює у ліцеї села Крижанівка Комінтернівського р-ну. З 2007 по 2011 рік працював керівником гуртка кераміки ЦДЮТ, а з 2011 року – працює керівником гуртка «Етніка» у Будинку культури с. Крижанівка. Активний учасник районних, обласних, всеукраїнських та міжнародних виставок, фестивалів, конкурсів. Проводить майстер-класи з ліплення глиняної іграшки.

З 2017 рока став лауреат премії ім. Р.Палецького в номінації «Художні вироби з природніх матеріалів».

(Сергій Пташенчук)

У Сергія іграшки ліпить вся родина, **Пташенчук Світлана Вікторівна** (р. 1986) і навіть їх син **Родіон Пташенчук** (2007 р.н.). Родіон не дивлячись на ще малий вік, вже проводить і сам майстер-класи з ліплення з глини.

(Іграшки Світлани Пташенчук)

(Родіон Пташенчук навчає дітей ліпити глиняні іграшки)

(Іграшки Родіона Пташенчука)

Також в області працюють гуртки та студії, де навчають ліпити іграшки з глини. В смт. Великодолинське Овідіопольського району працює студія під керівництвом **Ліптушенко Лілії Геннадіївни** (1969 р.н.). Учні цієї студії беруть активну участь в конкурсах, виставках та ярмарках по всій Одещині. У 2017 році на базі Палацу культури м. Чорноморська розпочала роботу студія гончарної майстерності під керівництвом Богдана Кукушкіна.

Одеський обласний центр української культури активно популяризує народну глиняну іграшку Одещини. З 2006 року в Одеському обласному центрі української культури кращим майстрам щорічно присуджується премія ім. Ростислава Палецького в номінації «Народна кераміка». Проводяться численні майстер-класи, де всякий бажаючий може долучитись до стародавнього ремесла.

(Півник Тамари Білоглазової)

Підсумки

Іграшка - духовний образ ідеального життя, ідеального світу, це архетип уявлень про добро - справжнє чи уявне. Справжня іграшка стверджує добро й визначає розрізнення добра й зла. Іграшка ставить перед собою шляхетне виховне завдання - учити добру й красі, мудрості й співпереживанню.

Іграшка впливає на дитячу психіку й на розвиток особистості дитини. Адже для неї вона жива й справжня. Захоплюючись грою з іграшкою, дитина найчастіше ототожнює себе з нею, її "звичками", зовнішністю, її прихованою суттю.

Граючись дитина приєднується до етнонаціональної сфери образних уподобань, художніх особливостей, які водночас мовою свого змісту, розповідають про виробничо-господарську та святково-обрядову діяльність населення, тієї місцевості, того краю, який ця дитина згодом, коли стане дорослою людиною, усвідомить як рідний.

У часи інформаційних технологій та переважання технічних засобів навчання, роль і значення ручної творчої праці для виховання і розвитку молоді людини набуває особливо важливого значення. Найперше дитина пізнає світ через іграшку, тому важливо щоб вона відповідала не тільки віковим, фізіологічним особливостям розвитку, але й за змістом і формою була духовно споріднена з нею. Цим критеріям найкраще відповідає народна іграшка, яка є важливим засобом національного, патріотичного, естетичного, трудового виховання.

Виготовляючи народну іграшку дитина відчуває задоволення від створення прекрасного. Бачачи красу проникається повагою до історії і культури народу, формуються моральні судження. Коли дитина отримує знання про народну іграшку, вона вчиться описувати її, розповідати про неї, порівнювати іграшки за видами, функціями. Формуються такі моральні якості, як повага до рідної землі, до народних майстрів та їх витворів, до мистецтва взагалі.

Нині народну іграшку виробляють лише окремі поодинокі майстри. Купують її здебільшого не для дитячих ігор, а для своєї рідної фольклоризації сучасного міського інтер'єру, поповнення приватних зібрань і фондів музеїв. Основним споживачем такої іграшки стає міська інтелігенція. Отже, іграшка потрапляє в інше середовище, ніж те, у якому вона сформувалася і була повноправною складовою, корелюючись з іншими його складовими.

Народна іграшка несе в собі моральні норми і культуру наших предків. Змістом народної іграшки є тварини, люди, знаряддя праці та побуту, тому і несе вона собою повагу до праці, любов до людей і тварин.

Народна іграшка дає дитині те, чого не може дати сучасна іграшка. Існуючи поряд, вони доповнюють одна одну. Отже, іграшка - це не лише предмет гри, вона дуже багато може розповісти про історію своєї країни, про звичаї і традиції народу, про традиційний одяг наших предків та їх спосіб життя. З іграшкою пов'язано багато легенд і казок, вона вчить дитину, як правильно поводити себе, і навпаки - як не варто себе вести. Використання народної іграшки в процесі виховання допомагає дитині виявити себе у творчій справі та підштовхує її до активного і самостійного пошуку, допомагає зберегти національні українські традиції, а через іграшки навчити цього і дитину.

Сьогодні люди сприймають народну іграшку не як предмет побуту, об'єкт гри, а як твір мистецтва – музейний експонат. Але, зрозумівши всю силу народної іграшки, хотілось би порадити батькам: забути про усі модні стереотипи та тенденції, взяти свою дитину і виготовити власноруч вашу майбутню сімейну реліквію.

Що ж, про українську народну іграшку можна говорити багато. Все, що треба для її виготовлення, є навколо нас, і воно своє, рідне і нічим незамінне. Потрібно лише, щоб батьки звернули увагу на це. Тим більше, що наразі в незалежній Україні проводиться досить багато етнічних фестивалів, де можна не лише придбати ці іграшки, але й навчитися виготовляти їх, опанувати всі тонкощі майстерності творців української народної іграшки, які передавалися з покоління в покоління.

Література

- 1 Іграшка
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%BA%D0%B0>
- 2 Українська народна іграшка як засіб виховання дітей.
http://www.ukrainica.org.ua/en/traditions/196-traditions_vihovannya/1489-1489.html
- 3 Про традиційні іграшки.
http://каченя.top/index.php?route=information/information&information_id=10
- 4 Українська народна іграшка як засіб художньо-естетичного, трудового і національного виховання.
- 5 Герус Л. М. Українська народна іграшка кінця ХІХ—першої половини ХХ ст. (історія, типологія, художні особливості). -Львів—1997.
- 6 Герус Л. Українська народна іграшка : історія розвитку та сучасні проблеми / Л. Герус // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. Т. ССХХХ. Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1995.
- 7 Герус Л. Українська народна іграшка / Л. Герус. – Львів : Афіша, 2004.
- 8 Найден О. С. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О. Найден. – К. : АртЕк, 1999.
- 9 Орел Л. Г. Дитяча народна іграшка на Україні / Л. Орел // Початкова школа. – 1991. – № 2.
- 10 Українська народна іграшка : каталог. – К. : Стилос, 2006.
- 11 Лащук Ю. Игрушки Ольги Шиян/7 ДИ.— 1962.—N 8.
- 12 Патокова Э.Ф. Изображение животных на памятниках Большого Куяльника-Усатова // МАСП.— Одесса, 1957.— Вып. 1.
- 13 Зиньковская Н.Б. Антропоморфная пластика раннетрипольского поселения Александровка // МАСП.— Одесса, 1976.— Вып. 8.
- 14 Народна іграшка - пам'ять нації.
http://www.kozatstvo.net.ua/ua/publications/uk_r.php?d=a&i=1304
- 15 Шиян Ольга Галактіонівна
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B8%D1%8F%D0%BD_%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0_%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

Матеріали підготувала:

Т.В. Білоглазова

Комп'ютерні роботи:

Т.В. Білоглазова

Відповідальний за випуск:

М.О. Діденко

Редактор:

О.Ю. Шеренгова

Одеський обласний центр української культури, м. Одеса, вул. Польська, 20

т/ф (048) 760-19-26, т.: (048) 711-78-50, 760-19-25, 760-19-27, 722-10-13